

Łukasz Jan KORPOROWICZ*

Wykładowcy prawa rzymskiego w Oksfordzie i w Cambridge w XVIII wieku

1. Wprowadzenie

XVIII stulecie w dziejach angielskiego szkolnictwa wyższego charakteryzuje się wyjątkowym spadkiem jakości kształcenia. Akademickie posady przekształcały się coraz częściej w synekury, zaś studiujący wówczas w Oksfordzie i w Cambridge młodzi dżentelmeni pragnęli spędzić kilka lat swego życia bezpiecznie, leniwie i bez zbędnych obowiązków, które miały ich czekać w przyszłości. Wybitny angielski historyk George Macaulay Trevelyan nie wahał się napisać wręcz, iż w XVIII w. angielskie uniwersytety znajdowały się w „śpiączce”¹. Dobrą ilustracją zjawiska jest pochodząca z omawianej epoki anegdota autorstwa Nicholasa Amhursta – oxfordzkiego *Terae-fillius* (satyryka uniwersyteckiego) wspomniana w jego przemowie z dnia 22 stycznia 1720 (1721) r. Pewnego dnia trzech dżentelmeni przyszli na wydział teologiczny, aby wziąć udział w wykładzie. Gdy profesor wreszcie się pojawił, był: *very much surprized to find there was an audience. He took two or three turns about the school, and then said, “Magistri, vos non estis Idonei auditores; praeterea, juxta, legis doctorem Boucher, tres non faciunt collegium – vallete”*².

Powyższy problem dotyczył wszystkich dziedzin nauki bez wyjątku. Nie ominął również studiów prawniczych, które prowadzone były w Oksfordzie i w Cambridge od początku ich istnienia. Zrazu w obu uczelniach działały fakultety prawnicze – romanistyczne i kanonistyczne³. Zmiany przyniosła reformacja, w trakcie której doszło do usunięcia fakultetów kościelnych. Miejsce

* Uniwersytet Łódzki, e-mail: lkorporowicz@gmail.com.

¹ Por. G.M. Trevelyan, *Historia Anglii*, tł. A. Dębicki, Warszawa 1965, s. 623–625. Por. również A.D. Godley, *Oxford in the eighteenth century*, Oxford 1908, s. 36; M.A. Henry, *The making of elite culture*, [w:] *A companion to eighteenth-century Britain*, ed. H.T. Dickinson, Malden–Oxford–Carlton 2002, s. 318.

² N. Amhurst, *Terrae-filius, or, the secret history of the University of Oxford (1721, 1726)*, ed. W.F. Rivers, Cranbury 2010, s. 128.

³ Początki nauczania prawa rzymskiego w Anglii łączy się z postacią włoskiego duchownego Vacariususa. Dziś trudno określić, jaki był jego realny wpływ na nauczanie tego przedmiotu w Oksfordzie. Niemniej na początku XIII w. regularne wykłady prowadzone były na obu angielskich uczel-

dawnych wydziałów romanistycznych zajęły z kolei królewskie katedry prawa rzymskiego (*Regius Chairs of Civil Law*). Stanowiły one królewskie nadanie Henryka VIII dokonane ok. roku 1540. Od tej pory to właśnie wokół katedr i zajmujących je profesorów skupiało się uczelniane środowisko znawców prawa rzymskiego – tzw. cywilistów (*civilians*). Tak było przynajmniej w stuleciach XVI oraz XVII. Zmiany przyniósł kolejny wiek, o czym w szerszej perspektywie była już mowa⁴.

Biorąc to pod uwagę, należy wskazać, iż przedmiotem niniejszego opracowania jest próba przedstawienia specyfiki działalności i kondycji środowiska romanistów angielskich działających w „oxbridge”⁵ w wieku XVIII. Kluczowe rozważania będą dotyczyć życiorysów poszczególnych królewskich profesorów prawa rzymskiego oraz ich zaangażowania w życie uniwersytetów oraz w działalność publiczną w skali ogólnonarodowej. Prócz tego wskazane zostaną osoby, które nie były formalnie związane z królewskimi katedrami, jednak w różnorodny sposób również nauczały prawa rzymskiego.

2. Królewscy profesorowie prawa rzymskiego w XVIII w.

Królewskie katedry zajmowane były w XVIII w. łącznie przez 14 wykładowców (po 7 w Oksfordzie i w Cambridge). Ponadto możliwe jest wskazanie przynajmniej kilku ich zastępców, którzy regularnie przejmowali obowiązki dydaktyczne.

W Oksfordzie królewską katedrę zajmowali: Thomas Bouchier (1672–1712), jego syn James (1712–1736), Henry Brooke (1736–1752), Robert Jenner (1754–1767), Robert Vansittart (1767–1789), Thomas Francis Wenman (1789–1796) oraz French Laurence (1769–1809). W Cambridge katedra należała do następujących wykładowców: George’a Oxendena (1684–1703), Thomasa Ayloffe (1703–1714), Francisa Dickinsa (1714–1755), Henry’ego Monsona (1755–1757), Williama Ridlingtona (1757–1770), Samuela Hallifaxa (1770–1781) oraz Josepha Jowetta (1782–1813).

2.1. Królewscy profesorowie z Oksfordu

W przypadku Oksfordu dwóch pierwszy profesorów wypada przedstawić wspólnie. Byli to ojciec i syn – Thomas oraz James Bouchier (bądź Bourchier)⁶. Thomas został przyjęty do Magdalen Hall w 1650 r. Następnie przeniósł się do „ostoi” prawników – All Souls College, gdzie zdobył w 1658 r. stopień bakała-

niach. Por. więcej Ł.J. Korporowicz, *Prawo rzymskie w orzecznictwie Izby Lordów w latach 1876–2009*, Łódź 2016, s. 23–37.

⁴ Na temat nauczania prawa oraz statusu królewskich katedr w XVII oraz XVIII w. zob.: *The history of the University of Oxford*, t. 4: *Seventeenth-century Oxford*, ed. N. Tyackle, Oxford 1997, s. 559–568; *The history of the University of Oxford*, t. 5: *The eighteenth century*, eds. L.S. Sutherland, L.G. Mitchell, Oxford 1986, s. 593–605; *A history of the University of Cambridge*, t. 3: *1750–1870*, ed. P. Searby, Cambridge 1997, s. 186–189.

⁵ Popularna w języku angielskim zbitka nazw *Oxford* i *Cambridge*.

⁶ B.P. Levack, *Bouchier [Bourchier], Thomas*, [w:] *Oxford dictionary of national biography* (dalej: ODNB), vol. 6, Oxford 2004, s. 781.

rza prawa (B.C.L.) a następnie w 1663 r. doktora prawa (D.C.L.). W tym samym roku zaczął występować w Arches, tj. w trybunale kościelnym prowincji Canterbury, zaś w październiku 1664 r. ogłoszono jego przyjęcie do kolegium adwokatów – Doctors' Commons⁷. W przekonaniu B.P. Levacka Th. Bouchier nigdy nie podjął stałej praktyki zawodowej. W 1672 r. został mianowany królewskim profesorem prawa rzymskiego w miejsce zmarłego w tym samym roku Sir Gilesa Sweita, Dziekana Arches od roku 1660. Wybór ten nie mógł być zaskoczeniem, gdyż Thomas pełnił już wcześniej funkcję zastępcy G. Sweita. Wraz z objęciem katedry przez Bouchiera w 1672 r. stała się ona jego podstawowym źródłem utrzymania na kolejnych 40 lat. Dodatkowo w 1679 r. objął on posadę przełożonego St. Alban Hall, którą sprawował do 1723 r. W międzyczasie w 1673 r. powierzono mu urzędy kościelne – został kanonikiem Sarum oraz zajmował stanowisko komisarza dla diecezji Canterbury (odpowiednik funkcji kanclerza diecezjalnego). Przypuszczać należy, iż był to jego jedyny kontakt z praktyką prawa⁸.

Ocena postaci Th. Bouchiera jest trudna ze względu na szczątkowe informacje, jakimi dysponuje dziś nauka. Spełniał on wprawdzie wymagania stawiane w tym czasie profesorom prawa rzymskiego⁹, nigdy jednak jego kariera nie rozwinęła się w takim kierunku, w jakim przypuszczalnie mogłaby. Wiadomo, iż przygotowywał opinie prawne na potrzeby uczelni¹⁰, nigdy jednak niczego nie opublikował. W porównaniu do swojego syna Th. Bouchier może uchodzić mimo wszystko za utalentowanego cywilistę. W roku 1712 starszy z Bouchierów zaaranżował nominację syna na zajmowaną dotychczas przez siebie katedrę. Zdaniem B. Levacka, który komentował poczynania angielskiego romanisty, wyrządzone została w ten sposób wydziałowi prawa w Oksfordzie „poważna krzywda” (*serious harm*). James Bouchier uzyskał wprawdzie odpowiednio w roku 1704 (bądź 1705) oraz w 1711 stopnie bakałarza i doktora prawa w All Souls College¹¹, jednak uderza fakt, że w 1714 r. został kanonikiem Sarum, zaś w 1723 r. przełożonym St. Alban Hall. W międzyczasie, w roku 1712, przyjęty został do Doctors' Commons¹². Jednoznacznie widać, iż za karierą Jamesa stał jego ojciec, który zadbał o to, aby syn powielił w każdym aspekcie jego drogę życiową. Powszechnie uważa się, że Jamesowi brakowało talentów ojca, zaś sama kariera więcej zawdzięczała wstawiennictwu ojca aniżeli samodzielnej pracy¹³.

⁷ G.D. Squibb, *Doctors' Commons*, Oxford 1977, s. 179.

⁸ *Alumni oxonienses. The members of the University of Oxford 1500–1714*, ed. J. Foster, vol. 1, Oxford 1891, s. 154.

⁹ W *Biographia Britannica* znaleźć można uwagę na temat Th. Bouchiera jako mającego *the reputation of being one of the ablest and most eminent Civilians of his time* (zob. *Biographia Britannica: or, The lives of the most eminent persons who have flourished in Great Britain and Ireland*, vol. 6, No. 1, London 1763, s. 3735, przyp. G).

¹⁰ C. Hopkins, *Trinity. 450 years of an Oxford College community*, Oxford 2005, s. 150.

¹¹ *Alumni oxonienses...*, s. 154.

¹² G.D. Squibb, *op. cit.*, s. 188.

¹³ Pewną ciekawostką jest fakt przechowania w raportach sądowych sprawozdania sądu Lorda Kanclerza z roku 1776 w sprawie Bouchier v. Taylor (1776) 4 Bro. 708; 2 Eng. Rep. 481, która

Ogólny stan nauczania prawa w Oksfordzie pod koniec XVII i na początku XVIII w. został trafnie scharakteryzowany przez Harolda G. Hanbury'ego, który zauważył, iż od chwili śmierci Richarda Zouche'a w 1661 r. brak było tam zdolnych nauczycieli prawa rzymskiego, aż do objęcia królewskiej katedry przez Roberta Vansittarta w roku 1767¹⁴. Po śmierci J. Bouchiera w 1736 r. jego następcą został Henry Brooke, członek starej i szanowanej rodziny Brooke z Norton Priory w Cheshire. Rodzina otrzymała w 1662 r. od Karola II dziedziczny tytuł baroneta¹⁵. Henry Brooke zasiadał na królewskiej katedrze do swojej śmierci w 1752 r. Gdy chodzi o jego wykształcenie, to wiadomo, iż w roku 1713/1714 został przyjęty do Braseonse College, gdzie w 1717 r. uzyskał stopień bakałarza sztuk wyzwolonych, zaś w 1720 r. mistrza. Następnie przeniósł się do All Souls College, gdzie zdobył bakalaureat i doktorat prawa w latach 1723 i 1727¹⁶.

W literaturze napotkać można sprzeczne opinie na temat wykładów H. Brooke'a. Zdaniem Thomasa Erskine'a Hollanda: *at Oxford, Henry Brooke (1736–1754) delivered regular courses of lectures, but his successors were actively engaged in practice at Doctors' Commons, and the office of Regius Professor was almost a sinecure till Mr Bryce's appointment to it in 1870*¹⁷. W przekonaniu zaś Wilfrida Presta H. Brooke *apparently troubled neither himself nor his students by lecturing*¹⁸.

Brooke pozostawił po sobie tylko jedną publikację. Był to zapis odwołania przedłożonego Izbie Gmin, dotyczącego procedury wizytowania kolegiów uniwersyteckich. Drukowana wersja parlamentarnego wystąpienia zatytułowana została *An appeal to the publick from an unappellate tribunal or an impartial enquiry into the rise, progress and extent of visitatorial power*. Pamflet ukazał się w Londynie w 1740 r.

Po śmierci H. Brooke'a oksfordzka katedra stała się przedmiotem politycznej rywalizacji. Jednym z kandydatów, który z pewnością spełniał stawiane mu wymagania, był William Blackstone. Jego polityczne przekonania nie odpowiadały jednak ówczesnemu premierowi Wielkiej Brytanii – księciu Norfolk. W takiej sytuacji katedra powierzona została ostatecznie Robertowi Jennerowi – członkowi Doctors' Commons. Kompetencje R. Jennera z powątpiewaniem ocenił później H.G. Hanbury, pisząc: *Jenner had [been] appointed to the place which Blackstone ought to have had*¹⁹. Wydaje się jednak, że ani jedna, ani druga kandydatura nie była łatwa do jednoznacznej oceny. Stąd królewska katedra wakowała niemal 18 miesięcy. Robert Jenner objął ją dopiero w kwietniu 1754 r.

dotyczyła nabycia spadku. Stroną składającą apelację był lekarz William Bouchier, syn Thomasa i brat Jamesa.

¹⁴ H.G. Hanbury, *The vinerian chair and legal education*, Oxford 1958, s. 10.

¹⁵ E. Kimber, R. Johnson, *The baronetage of England*, vol. 2, London 1771, s. 277–280.

¹⁶ *Alumni oxonienses...*, s. 188.

¹⁷ T.E. Holland, *Civil law*, [w:] *Encyclopaedia of the laws of England*, t. 3, London–Edinburgh 1897, s. 41.

¹⁸ W. Prest, *Blackstone as a barrister*, London 2010, s. 9.

¹⁹ H.G. Hanbury, *op. cit.*, s. 15–16.

Był on członkiem Trinity College. Jego immatrykulacja miała miejsce w 1730 r. Wcześniej Jenner był uczniem szkoły w Harrow. Zdaniem historyka badającego dzieje tej placówki był pierwszym jej absolwentem, który objął uniwersytecką katedrę²⁰. W 1737 r. uzyskał bakalaureat z prawa rzymskiego, zaś w roku 1742 doktorat²¹. W październiku tego samego roku został członkiem Doctors' Commons²².

Wydaje się, że Jenner nie zaniedbywał swoich obowiązków, lecz trudno ocenić, w jakim stopniu faktycznie poświęcał swoją uwagę wykładowi prawa rzymskiego. W liście napisanym przez Williama Bowmana, w lipcu 1762 r., odnaleźć można następującą uwagę: *in imitation of Dr. Blackstone's English Law lectures, Dr. Jenner of Doctors' Commons having undertaken the civil law, but upon attending one of them I was surprised to find he had mistaken the law of nations for the civil*²³. Jest możliwe, że R. Jenner skupiał się w trakcie swych wykładów przede wszystkim na prawie narodów, gdyż wiele wskazuje, że był to główny obszar jego specjalizacji jako prawnika praktyka. Zwraca również uwagę fakt, iż królewski profesor był przede wszystkim kojarzony z członkostwem w Kolegium Adwokatów, nie zaś z oksfordzką katedrą. W ten sposób mówi o Jennerze W. Bowman w cytowanym powyżej liście. Tak samo określali cywilistę autorzy nekrologów publikowanych po jego śmierci.

W roku 1767 królewską katedrę objął dotychczasowy zastępca królewskiego profesora Robert Vansittart²⁴. Jego dziadek był kupcem, który osiedlił się w Anglii pod koniec XVII stulecia. Przodkowie R. Vansittarta pochodzili z okolic miejscowości Sittard w Holandii oraz z Gdańska²⁵. Zarówno dziadek, jak i ojciec profesora używali holenderskiej formy nazwiska: Van Sittart²⁶.

Jak większość swoich poprzedników Vansittart był „człowiekiem” All Souls College, jednak swoją karierę uniwersytecką rozpoczynał w Trinity College. W 1751 r. uzyskał stopień bakałarza prawa rzymskiego, zaś w 1757 r. doktora prawa. Nowością w jego naukowym życiorysie było jednak zaniechanie ubiegania się o przyjęcie do Doctors' Commons i rozpoczęcie w 1753 r. szkolenia w Inner Temple Inn, jednej z korporacji zrzeszających prawników *common law*²⁷. Mimo cywilistycznego wykształcenia Vansittart był przede wszystkim antykwarystą (w 1767 r. został nawet przyjęty do *Society of Antiquaries*). W od-

²⁰ Ch. Tyerman, *A history of Harrow School*, Oxford 2000, s. 82.

²¹ *Alumni oxonienses. The members of the University of Oxford 1715–1886*, ed. J. Foster, vol. 2, Oxford 1888, s. 750.

²² G.D. Squibb, *op. cit.*, s. 191.

²³ J.B. Nichols, *Illustrations of the literary history of the eighteenth century*, London 1858, s. 624.

²⁴ E.I. Carlyle, R. Brown, *Vansittart, Robert*, [w:] ODNB, vol. 56, Oxford 2004, s. 134–135; *Alumni oxonienses. The members of the University of Oxford 1715–1886*, ed. J. Foster, vol. 4, Oxford 1888, s. 1464.

²⁵ Zob. N.A. Rose, *Vansittart, Robert Gilbert, Baron Vansittart*, [w:] ODNB, vol. 56, s. 135.

²⁶ Na temat Petera, dziadka Roberta, zob. P. Earle, *The making of the English middle class. Business, society and family life in London 1660–1730*, Barkley–Los Angeles 1989, s. 35.

²⁷ The Inner Temple Admissions Database, www.innertemplearchives.org.uk/detail.asp?id=9061 (3.09.2015).

biorze społecznym był on natomiast najlepiej znany ze swojego „bywania w towarzystwie”. Był blisko powiązany z takimi postaciami jak Samuel Johnson²⁸ oraz W. Blackstone²⁹. Pozostawał również w bliskich relacjach z przedstawicielami świata artystycznego, w tym z malarzami Georgem Knaptonem oraz Williamem Hogarthem, jak również z poetami Paulem Whiteheadem i Williamem Cowperem. Zdaniem niektórych biografów w trakcie swoich podróży do Włoch mógł poznać również Goethego³⁰.

Vansittart, podobnie jak jego brat Henry – gubernator Bengal – byli bywalcami salonów wyższych klas. Ich poglądy polityczne były na wskroś libertariańskie. Obaj bracia byli członkami skandalizującego i hedonistycznego *Hell-fire Club*, któremu przewodził Sir Francis Dashwood³¹.

Gdy chodzi o działalność literacką R. Vansittarta, wiadomo, iż w 1767 r. zredagował antologię zatytułowaną: *Certain ancient tracts concerning the management of landed property*. Książka zawierała przedruki kilku wcześniejszych wydawnictw, w tym pochodzące z 1532 r. tłumaczenie dzieła Ksenofonta *O gospodarstwie* przygotowane przez Gentiana Harveta³².

Szóstym królewskim profesorem prawa rzymskiego w Oxfordzie w XVIII stuleciu był Thomas Francis Wenman, który powołany został na to stanowisko w 1789 r. i zachował je do czasu swojej śmierci w roku 1796³³. Prócz wykształcenia uniwersyteckiego (bakalaureat z prawa w 1771 r. oraz doktorat w 1780 r.) Th.F. Wenman, podobnie jak jego poprzednik, został powołany również do „adwokatury” w Inner Temple, w roku 1770³⁴. Mimo posiadanego przygotowania akademickiego Wenman nie był zainteresowany prowadzeniem działalności badawczej czy dydaktycznej w zakresie prawa. Pozostawał on przede wszystkim badaczem historii naturalnej. Odnosił zresztą w tej dziedzinie duże sukcesy, tak iż w 1779 r. w zasługi za swoje dotychczasowe dokonania powołany został do *Royal Society*. Zainteresowania Wenmana stały się zarazem przyczyną jego śmierci. W roku 1796, w trakcie prowadzonych badań botanicznych, cywilista wpadł do rzeki Cherwell nieopodal Water Eaton na północ od Oksfordu

²⁸ P. Martin, *Samuel Johnson. A biography*, London 2008, s. 442. Por. także: T.M. Curley, *Samuel Johnson and the age of travel*, Athens 1976, s. 234; P. Rogers, *The Samuel Johnson encyclopaedia*, Westport, 1996, s. 410.

²⁹ Robert Vansittart był mianowany przez W. Blackstone’a na zastępcę w 1761 r., zob. W. Prest, *William Blackstone. Law and letters in the eighteenth century*, Oxford 2008, s. 161.

³⁰ E.I. Carlyle, R. Brown, *op. cit.*, s. 134.

³¹ E. Lord, *The Hell-Fire clubs. Sex, satanism and secret societies*, New Haven 2008, s. 108. Zob. także P. Horden, *All Souls and Mings*, [w:] *All Souls under the ancien régime. Politics, learning, and the arts, c. 1600–1850*, eds. S.J.D. Green, P. Horden, Oxford 2007, s. 314.

³² *Certain ancient tract concerning the management of landed property*, London 1767. Zob. również K. Harvey, *The little republic. Masculinity & domestic authority in eighteenth-century Britain*, Oxford 2012, s. 41.

³³ W.P. Courtney, M.J. Mercer, *Wenman, Thomas Francis*, [w:] ODNB, t. 58, Oxford 2004, s. 114–115; J. Brooke, *Wenman, Hon. Thomas Francis [1745–1796]*, [w:] *The history of parliament. The House of Commons 1754–1790*, vol. 3, eds. L. Namier, J. Brooke, London 1964, s. 623; *Alumni oxonienses...*, t. 4, s. 1524.

³⁴ The Inner Temple Admissions Database...

i utonął³⁵. Pomiędzy rokiem 1774 a 1780 był członkiem parlamentu reprezentującym Westbury. Jego podejście do nauczania prawa rzymskiego scharakteryzował jeden z jego studentów, odnotowując, że Wenman [*was*] *reading lectures, and only desisted for want of an audience*. Podobnie jak jego poprzednicy, także i Wenman nie pozostawił żadnych prac dotyczących prawa rzymskiego. Pełniąc jednak funkcję uniwersyteckiego archiwisty, udało mu się zgromadzić dużą grupę cennych rękopisów dotyczących historii All Souls College³⁶.

Ostatnim królewskim profesorem prawa rzymskiego w Oksfordzie w omawianym okresie był French Laurence³⁷. Pełnił on tę funkcję jedynie tytularnie, przekazując większość obowiązków na barki swojego młodszego brata Richarda.

F. Laurence przyjęty został do Corpus Christi College w 1774 r. Trzy lata później otrzymał stopień bakałarza, zaś w roku 1781 mistrza sztuk wyzwolonych. Wydaje się, iż początkowo nie myślał o studiowaniu prawa rzymskiego. W 1781 r. rozpoczął szkolenie w Inner Temple, jednak ze względów politycznych został zmuszony do opuszczenia Londynu i powrócił do Oksfordu. W roku 1787 otrzymał stopień doktora prawa, a rok później został przyjęty do Doctors' Commons. Wreszcie w 1796 r. objął katedrę prawa rzymskiego, którą zajmował do 1809 r. Pozostawał aktywnym praktykiem, a z czasem powierzono mu urząd sędziego Sądu Admiralicji oraz *Cinque Ports*. Od 1797 r. do swej śmierci był również kanclerzem diecezji Oksfordu. Wykorzystując polityczne znajomości, udało mu się także (w 1796 r.) dostać do parlamentu, gdzie reprezentował Peterborough. Specjalizował się w prawie międzynarodowym³⁸. Publicznie krytykował działania wojenne podejmowane przez Brytyjczyków przeciwko Hiszpanii w roku 1805³⁹. Jak wiele innych osobistości swojej epoki, Laurence był również samowznaczącym poetą. Tworzył ody, ballady, a także krótsze wiersze. Jako cywilista nie pozostawił po sobie żadnej pracy. Jedynie w monografii pod tytułem *Critical remarks on detached passages of the New Testament, particularly The Revelation of St. John*⁴⁰ odnaleźć można marginalne odwołania do prawa rzymskiego i kanonicznego.

Pobieżny ogląd politycznej i prawniczej działalności Laurence'a wskazuje na brak czasu i możliwości prowadzenia przez niego działalności dydaktycznej w Oksfordzie. W tej sytuacji od razu po swojej nominacji profesorskiej, F. Lau-

³⁵ *The gentleman's magazine and historical chronicle for the year MDCCXCVI. Volume LXVI. Part the first*, London 1796, s. 357.

³⁶ C.G. Robertson, *All Souls College*, London 1899, s. 190.

³⁷ J. McMullan Rigg, *Laurence, French*, [w:] *Dictionary of national biography* (dalej: DNB), t. 32, London 1893, s. 205–206; E.R. Lambert, *Laurence, French*, [w:] ODNB, t. 35, Oxford 2004, s. 694–695; R.G. Thorn, *Laurence, French [1757–1809]*, [w:] *The history of parliament. The House of Commons 1790–1820*, vol. 4, ed. R. Thorne, London 1986, s. 384–385; *Alumni oxonienses. The members of the University of Oxford 1715–1886*, ed. J. Foster, vol. 3, Oxford 1891, s. 821. Obszerniejszą biografię F. Laurence'a odnaleźć można w książce: *Poetical remains of French Laurence, D.C.L., M.P. and Richard Laurence, D.C.L. with a brief memoir of each author*, Dublin 1872, s. 1–21.

³⁸ J. McMullan Rigg, *op. cit.*, s. 205.

³⁹ "House of Commons Debates", 12 II 1805, vol. 3, kol. 429–437.

⁴⁰ Oxford 1810.

rence powołał na stanowisko zastępcy Richarda – swojego brata⁴¹. Młodszy z Laurence'ów również studiował w Corpus Christi College. W 1782 r. otrzymał stopień bakałarza, zaś trzy lata później mistrza sztuk wyzwolonych. W tym samym czasie został duchownym anglikańskim. W 1794 r. otrzymał równocześnie bakalaureat i doktorat prawa w University College. Ze względu na zainteresowanie językami orientalnymi w 1814 r. objął katedrę królewskiego profesora języka hebrajskiego. W 1822 r. wyniesiono go do godności arcybiskupa Cashel w Irlandii. Pozostał głową tamtejszej wspólnoty do swojej śmierci w 1838 r. Opublikowane przez niego prace dotyczyły zasadniczo studiów nad Biblią.

2.2. Królewscy profesorowie z Cambridge

Listę królewskich profesorów prawa rzymskiego wykładających w Cambridge w XVIII w. otwiera George Oxenden⁴². Jego profesura przypadła w większości na wiek XVII. Oxenden urodził się w 1651 r. Mając zaledwie 16 lat, wstąpił do Trinity Hall w Cambridge, zaś w 1673 r. uzyskał stopień bakałarza prawa rzymskiego (LL.B). W roku 1675 otrzymał stopień mistrza sztuk wyzwolonych *per litteras Regias*, zaś w 1679 uzyskał doktorat prawa⁴³. W tym samym roku przyjęty został w poczet Doctors' Commons, by 5 lat później zostać powołanym na królewską katedrę prawa rzymskiego. Życie zawodowe Oxendena obfitowało w różnorodne zajęcia. Oprócz pełnienia obowiązków wykładowcy w 1688 r. został mistrzem (*master*) Trinity Hall; w latach 1692–1693 pełnił funkcję wicekanclerza uniwersytetu; od roku 1695 do 1698 reprezentował uczelnię w Izbie Gmin. Będąc osobą zaangażowaną w życie Kościoła anglikańskiego, Oxenden pełnił także urzędy kościelne – był wikariuszem generalnym arcybiskupa Canterbury (Johna Tillotsona)⁴⁴, jak również dziekanem Arches. Ponadto orzekał w Sądzie Admiralicji. Nie zachowały się żadne informacje na temat nauczania prawa przez G. Oxendena. Wydaje się również, iż nie opublikował żadnej pracy o charakterze naukowym. Znany jest jednak dzięki swoim próbom poetyckim⁴⁵. Większość wierszy jego autorstwa było związanych z wy-

⁴¹ G. Goodwin, *Laurence, Richard*, [w:] DNB, vol. 32, s. 206–207; *Alumni oxonienses...*, vol. 3, s. 821.

⁴² Zob. W.P. Courtney, *Oxenden, George*, [w:] DNB, vol. 43, London 1895, s. 10–11; S. Handley, *Oxenden, George*, [w:] ODNB, vol. 42, Oxford 2004, s. 282–283; D.W. Hayton, *Oxenden, George [1651–1703]*, [w:] *The history of parliament. The House of Commons 1690–1715*, vol. 5, eds. E. Cruickshanks, S. Handley, D. Hayton, Cambridge 2002, s. 50–52.

⁴³ J. Venn, J.A. Venn, *Alumni Cantabrigienses*, p. 1, vol. 3, Cambridge 1924, s. 292.

⁴⁴ G. Oxenden oprócz pełnienia obowiązków administracyjnych i duszpasterskich służył z pewnością arcybiskupowi także swoją fachową wiedzą prawniczą. W liście autorstwa J. Tillotsona, datowanym na 28 VI 1694 r., odnaleźć można następującą informację: *Dr. Oxenden tells me, that proper method to discover the truth of this matter will be, by bill in Chancery [...]* (*The works of the Most Reverend Dr. John Tillotson, Late Lord Archbishop of Canterbury*, vol. 1, London 1752, s. XCII). Kontekst listu wskazuje, iż Oxenden doradzał hierarsze w pewnej delikatnej sprawie sądowej. Inna opinia prawna sporządzona przez prawnika na potrzeby arcybiskupa datowana jest na dzień 27 VI 1702 r. Dotyczy ona uprawnień do prebendy Brecknock (zob. *A catalogue of the archiepiscopal manuscripts in the library at Lambeth Palace*, London 1812, s. 243).

⁴⁵ H.E. Malden, *Trinity Hall or The College of Scholars of the Holy Trinity of Norwich in the University of Cambridge*, London 1902, s. 163.

darzeniami dworskimi (ślub księżniczki Anny, śmierć króla, narodziny członków rodziny królewskiej itp.). Jako sędzia Oxenden brał udział w wielu sprawach, z których pewne posiadały również konotacje polityczne. Jedną z głośniejszych był proces Thomasa Watsona, biskupa St. David's w Walii – dawnego stronnika Jakuba II. W roku 1698 Oxenden występował jako sędzia pomocniczy (*assistant judge*) w sprawie dotyczącej podejrzenia popełnienia przestępstwa symonii. Zachowane świadectwa wskazują, iż cywilista był stronnikiem. Sam oskarżony miał stwierdzić, iż Oxenden [*was*] *acting more like an advocate on the other side than assistant to the judge*⁴⁶. Nieprzychylna ocena postawy Oxendena może być również pośrednio wyczytana w pracy przypisywanej Robertowi Fergusonowi zatytułowanej: *A large review of the summary view of the articles exhibited against the Bp. of St. David's*. Autor stwierdza we wstępie, iż *should have given him* [tj. czytelnikowi] *some remarks on the conduct of Dr. Oxenden in the Proceedings [...]. But intending to publish very speedily a tract which is to serve as an appendix to this, I shall adjourn discharging what I am indebted to that Doctor until then*⁴⁷.

Oxenden zmarł w swoim londyńskim domu 21 lutego 1703 r. Na nowego profesora prawa rzymskiego powołano Thomasa Aylofffe. Zaskakująca była szybkość podjętej przez władze państwowe decyzji. Aylofffe otrzymał patent profesorski 15 marca 1703 r. – zaledwie trzy tygodnie po śmierci poprzednika. Podobnie jak Oxenden, Aylofffe związany był z Trinity Hall od roku 1681. W 1686 r. uzyskał bakalaureat z prawa, zaś 10 lat później doktorat⁴⁸. Zachowało się niewiele materiałów, które umożliwiłyby przedstawienie sylwetki cywilisty. Wiadomo, że od roku 1696 był członkiem Kolegium Adwokatów. Był również zaangażowany w działalność administracji kościelnej, łącznie z uzyskaniem urzędu kanclerza diecezji Oksfordu.

Przy braku innych źródeł pewną ciekawostką jest zachowanie się dokumentów świadczących o problemach finansowych, które dotknęły królewskiego profesora. Kulminacyjny moment tych problemów przypadł na koniec roku 1707 bądź na początek następnego. W archiwum East Sussex przechowywane są dwa pisma noszące datę 28 lutego 1708 r. Pierwsze z nich zawiera opinię P. Kinga, który stwierdza, iż *concerning Thomas Aylofffe, Doctor of Civil Law, Chancellor of the Diocese of Oxford and Professor of Civil Law at Cambridge who has become incapable of serving these offices*⁴⁹. Drugim dokumentem jest memorandum zawierające wykaz długów cywilisty⁵⁰.

Po stosunkowo krótkiej karierze Aylofffe'a nowym profesorem został Francis Dickins, który pozostał na katedrze przez kolejnych 40 lat. Był on jednocześnie pierwszym w jej historii wykładowcą, który nie był członkiem Doctors' Commons. Interesujące jest także i to, że żaden z późniejszych profesorów prawa

⁴⁶ Cyt. za D.W. Hayton, *op. cit.*, s. 51.

⁴⁷ *A large review of the summary view of the articles exhibited against Bp. of St. David's*, 1702, przedmowa, bn.

⁴⁸ J.A. Venn, *Alumni cantabrigienses*, p. 1, vol. 1, Cambridge 1922, s. 60.

⁴⁹ East Sussex Record Office, FRE/627.

⁵⁰ East Sussex Record Office, FRE/633.

rzymskiego w Cambridge nie był członkiem Kolegium Adwokatów. W ten sposób „pradawna” tradycja łączenia praktyki z teorią prawa rzymskiego została bezpowrotnie zakończona⁵¹. Mimo wszystko nowa sytuacja pozytywnie wpłynęła na jakość oferowanych studentom wykładów. Niemniej władze uczelni były przeciwne nominacji Dickinsa. Po śmierci Aylofffe’a wicekanclerz uniwersytetu skierował petycję do królowej Anny, w której sugerowano kandydaturę dr. Audleya, którego należy identyfikować z Jamesem Audleyem, członkiem Peterhouse College oraz adwokatem⁵². Decyzja, aby powierzyć katedrę Dickinsowi, została zabezpieczona wstawieniem jego brata – Ambrose’a Dickinsa – przybocznego lekarza królowej⁵³. Mimo początkowego niezadowolenia z czasem okazało się, iż wybór F. Dickinsa na królewską katedrę okazał się trafny. Według jednego ze współczesnych autorów: *No professor, I may venture to say, from the foundation, ever made a greater figure in the chair, and few I believe have equalled him*⁵⁴.

Dickins uzyskał bakalaureat prawa w roku 1705, zaś w 1711 r. uhonorowany został stopniem mistrza sztuk wyzwolonych *per litteras Regias*. Trzy lata później uzyskał doktorat z prawa i zaledwie po kilku miesiącach zdobył nominację profesorską⁵⁵. Wykłady prowadzone przez Dickinsa były bardzo popularne, zaś jego styl nauczania cieszył się uznaniem studentów⁵⁶. Tematykę wykładów można dziś rekonstruować dzięki zachowanym notatkom samego profesora. Notatki wraz z innymi rękopisami Dickinsa przechowywane są obecnie w Trinity Hall Old Library. Zgromadzono tam m.in. materiały dotyczące 2 tyt. 24 ks. *Digestów (De divortiis et repudiis)*⁵⁷, 4 tomy notatek poświęconych tematyce małżeństwa i rozwodów⁵⁸, opieki⁵⁹, własności⁶⁰, testamentów⁶¹, dziedziczenia beztestamentowego⁶² oraz substytucji⁶³. Jak zauważa R.H. Helm-

⁵¹ W roku 1693 F. Dickins przyjęty został jednak do Gray’s Inn. Prócz odbycia szkolenia nigdy nie prowadził jednak samodzielnej praktyki. J. Foster, *The register of admissions to Gray’s Inn, 1521–1889, together with the register of marriages in Gray’s Inn Chapel, 1695–1754*, London 1889, s. 345.

⁵² G.D. Squibb, *op. cit.*, s. 188.

⁵³ R. Masters, *Memoirs of the life and writings of the late rev. Thomas Baker*, Cambridge 1784, s. 109.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ J. Venn, J.A. Venn, *Alumni cantabrigienses*, p. 1, vol. 2, Cambridge 1922, s. 39.

⁵⁶ *Dr. Dickins had such a happy Way of expressing himself, and explaining every Thing in the Civil Law, that his Pupils might learn more from his Lectures in a Week, than from Barbeyrac’s in a Month* (R. Masters, *op. cit.*, s. 111). Do studentów, którzy uczęszczali na wykłady Dickinsa, należał Horacy Walpole, Earl of Oxford, znany historyk sztuki i polityk. *The Yale edition of Horace Walpole’s correspondence*, ed. W.S. Lewis, vol. 13, New Haven 1948, s. 5–6.

⁵⁷ Trinity Hall Library, Cambridge, MS. 31.

⁵⁸ Trinity Hall Library, Cambridge, MS. 44.1–4.

⁵⁹ Trinity Hall Library, Cambridge, MS. 45.1–3.

⁶⁰ Trinity Hall Library, Cambridge, MS. 46.1–4.

⁶¹ Trinity Hall Library, Cambridge, MS. 47.

⁶² Trinity Hall Library, Cambridge, MS. 49.

⁶³ Trinity Hall Library, Cambridge, MS. 50.

holz, uderzające jest, iż Dickins rozpoczynał swoje wykłady od informacji na temat regulacji prawa rzymskiego, aby następnie przejść do omawiania zagadnień z obszaru prawa kanonicznego. Jeszcze większe zdziwienie budzi fakt, iż omawiając instytucje prawa kanonicznego, cywilista nie odwoływał się jedynie do katolickich źródeł okresu przedreformacyjnego, lecz sięgał także po dekrety soboru trydenckiego⁶⁴.

Śmierć Dickinsa była wielką stratą dla Cambridge. W sierpniu 1755 r. na katedrę powołany został jego następcą – Henry Monson, członek Trinity Hall, który otrzymał bakalaureat w 1718 r., zaś doktorat w roku 1726⁶⁵. Należał do znanej rodziny Monsonów, od dawna posługującej się tytułem baronetów. Brat prawnika Sir John został w 1728 r. ustanowiony pierwszym Baronem Monson.

Profesura Monsona trwała zaledwie 2 lata. Z tego względu brak jest informacji na temat jego działalności. Wydaje się, iż był przede wszystkim zaangażowany w prace administracji uniwersyteckiej. Wiadomo na przykład, że w 1738 r. pełnił funkcję komisarza zastępującego kanclerza uniwersytetu w trakcie posiedzeń sądowych⁶⁶.

Piątym profesorem, zajmującym katedrę od roku 1757, był William Ridlington. Tak jak wszyscy jego poprzednicy Ridlington był członkiem Trinity Hall. Przyjęto go (oraz jego brata Henry'ego) do kolegium w 1734 r. W 1739 bądź 1740 r. uzyskał stopień bakałarza prawa, zaś w 1743 r. stopień mistrza sztuk wyzwolonych. Stopień doktora prawa przyznano mu w roku 1751⁶⁷. Królewskim profesorem prawa rzymskiego był do chwili swojej śmierci, która nastąpiła w czasie odbywanej przez niego podróży po Europie w 1770 r. Ridlington znany był również jako matematyk⁶⁸.

Po śmierci Ridlingtona wykład prawa rzymskiego powierzony został jednej z najbarwniejszych postaci w dziejach królewskiej katedry – Samuelowi Hallifaxowi⁶⁹. Początkowo był on członkiem Jesus College, jednak w 1760 r. przeniósł się do Trinity Hall. W 1754 r. zdobył bakalaureat, zaś w 1757 r. stopień mistrza sztuk wyzwolonych. Po przeniesieniu do Trinity Hall, w 1764 r., uzyskał doktorat prawa. Wreszcie w roku 1775 za królewską zgodą (*per litteras Regias*) nadano mu doktorat z teologii⁷⁰. Przed objęciem katedry prawa rzym-

⁶⁴ R.H. Helmholz, *Roman canon law in reformation England*, Cambridge 1990, s. 153.

⁶⁵ J. Venn, J.A. Venn, *Alumni...*, p. 1, vol. 3, s. 200. Jako ciekawostkę można wskazać, iż Simeon Lord, notariusz potwierdzający okazanie listu patentowego H. Monsonowi w dniu 23 X 1755, zamiast nazwać go królewskim profesorem prawa rzymskiego, określa jego stanowisko jako *Reader of the Institutes of Civil Law*. Zob. A. Wall, H. Guning, *Ceremonies observed in the senate-house of the University of Cambridge*, Cambridge 1828, s. 296–297.

⁶⁶ J.H. Monk, *Life of Richard Bentley*, vol. 2, London 1833, s. 388.

⁶⁷ J. Venn, J.A. Venn, *Alumni...*, p. 1, vol. 3, s. 459.

⁶⁸ W. Ridlington, *An important proposition concerning the asymptotick areas of an equilateral hyperbola*, [w:] *Scriptores logarithmici or a collection of several curious tracts on the nature and construction of logarithms*, ed. F. Maseres, vol. 4, London 1801, s. 413–420.

⁶⁹ W.P. Courtney, *Hallifax, Samuel*, [w:] DNB, vol. 24, London 1890, s. 112–114; R. Hole, *Hallifax, Samuel*, [w:] ODNB, vol. 24, Oxford 2004, s. 702–705.

⁷⁰ J. Venn, J.A. Venn, *Alumni...*, p. 1, vol. 2, s. 290.

skiego Hallifax zajmował jednocześnie Katedrę Profesora Arabistyki im. Sir Thomasa Adama (Sir Thomas Adam's Professor of Arabic), jak również stanowisko wykładowcy arabistyki im. Lorda Almonera (Lord Almoner's Reader of Arabic). Posiadanie tych uniwersyteckich godności w drugiej połowie XVIII w. trudno uznać za sukces zawodowy, biorąc pod uwagę, iż w tym czasie nikt nie studiował w Cambridge języka arabskiego⁷¹. Stąd Hallifaxowi zależało na uzyskaniu innej posady. Dzięki licznym staraniom objął po Ridlingtonie królewską katedrę w roku 1770, od razu przystąpił też do nauczania. Materiały wykładowe wydane zostały przez Hallifaxa w postaci podręcznika zatytułowanego *An analysis of the Roman civil law*. Mimo dużego zapалу, jakim musiał się cechować, zachowane świadectwa jego studentów wskazują raczej, iż był przeciętnym dydaktykiem. Studenci zapamiętali, iż prowadził on wykłady, odczytując swoje własne notatki, jednak tak szybko, iż nikt nie umiał ich zapisać⁷².

Hallifax był z pewnością ambitną postacią i w ciągu całego swojego życia nieustannie starał się o polepszenie swojej aktualnej sytuacji życiowej i zawodowej. Jako duchowny piął się powoli po szczeblach kariery kościelnej. Najpierw był rektorem kościoła w Warsop (w hrabstwie Nottingham), następnie królewskim kapelanem, by wreszcie otrzymać biskupstwo Gloucester we wrześniu 1781 r. W następstwie tego wydarzenia natychmiast opuścił królewską katedrę. Po kilku miesiącach (w maju 1782 r.) została ona obsadzona przez dawnego zastępcę Hallifaxa – Josepha Jowetta⁷³. Jest niemal pewne, iż nowy biskup przyczynił się do powierzenia katedry swojemu dawnemu asystentowi⁷⁴. Ciekawe wydaje się również, iż z powołaniem Jowetta na katedrę prawa rzymskiego wiązano nadzieję na przywrócenie nauczaniu prawa rzymskiego w Cambridge dawnej świetności. Jerzy III w liście z 23 października 1781 r. informował Lorda North na temat wyboru kandydata. Stwierdził m.in.: *I expect the gentleman [Joseph Jowett] is to engaged to read lectures, and not to turn this, which was founded for the improvement of the young gentlemen at Cambridge, into a sinecure, which has of late rather disgraced those appointments*⁷⁵.

Jowett urodził się w 1752 r. w Leeds, gdzie również początkowo się kształcił. W 1769 r. został przyjęty do Trinity College, jednak 4 lata później przeniósł się do Trinity Hall w związku z propozycją objęcia posady asystenta-tutora przy S. Hallifaksie. W nekrologu Jowetta, napisanym przez jego przyjaciela Isaca Milnera, można odnaleźć informację, iż propozycja ta była ściśle powiązana z przyjaźnią, jaka łączyła Hallifaxa z Thomasem Postlewaitem – patronem J. Jowetta oraz późniejszym prełożonym Trinity College⁷⁶. Relacja, jaką Jo-

⁷¹ H.E. Malden, *op. cit.*, s. 205.

⁷² R. Hole, *op. cit.*, s. 703.

⁷³ J.W. Clark, *Jowett, Joseph*, [w:] DNB, vol. 30, London 1892, s. 215; I. M[ilner], *Rev. Dr Jowett*, "Christian Observer" 1813, No. 12, s. 820–823; R.V. Taylor, *The biographia leodiensis*, London 1865, s. 247–253; N.G. Jones, *Jowett, Joseph*, [w:] ODNB, vol. 30, Oxford 2004, s. 764–765.

⁷⁴ J. Pearson, *The life of William Hey*, London 1822, s. 83.

⁷⁵ *The correspondence of King George the Third with Lord North. From 1768 to 1783*, ed. W. Bodham Donne, vol. 2, London 1867, s. 383.

⁷⁶ I. M[ilner], *op. cit.*, s. 822.

wett nawiązał z Hallifaxem, przyczyniła się do uzyskania przez tego pierwszego w 1775 r. pełnego członkostwa w kolegium oraz zaowocowała wybraniem Jowetta na głównego tutora. To ostatnie stanowisko zachował przez kolejnych 20 lat, do czasu uzyskania wikariatu parafii Wethersfield w Essex. Od tego momentu spędzał wszystkie przerwy wakacyjne w swojej parafii, poświęcając się działalności duszpasterskiej. Trzeba zauważyć jednak, iż jeszcze przed nominacją był znaną i rozpoznawaną postacią w środowisku ewangelikalnym. Wiadomo, iż regularnie głosił kazania w kościele St. Edward's w Cambridge. Warto zauważyć również, iż na swojego zastępcę (*curate*) pełniącego pod jego nieobecność obowiązki duszpasterskie w Wethersfield Jowett wybrał absolwenta Cambridge, Patricka Brontë, pisarza i ojca literackiego rodzeństwa – Charlotte, Emily, Anne i Patricka Branwella⁷⁷.

W 1775 r. Jowett uzyskał stopień bakałarza prawa, zaś w 1780 r. doktorat. Wiadomo, iż już w tym czasie wykladał prawo rzymskie w zastępstwie Hallifaxa, gdyż w roku 1780 ukazała się książka jego autorstwa zatytułowana: *The rise of civil law*, która stanowiła zapis jego wykładów. Po objęciu katedry w roku 1781 zachował ją przez kolejne 32 lata, aż do swojej śmierci w 1813 r. W tym czasie co roku prowadził wykłady. Zdaniem autora biogramu zamieszczonego w *Dictionary of national biography* wykłady Jowetta cieszyły się dużą popularnością. Jedną z ich cech charakterystycznych było zestawianie rzymskich i angielskich konstrukcji prawnych i ich porównywanie⁷⁸. Wydawca *Correspondence of King George the Third to Lord North* dodaje, że wykłady Jowetta: *were decent, his Latinity in the schools was celebrated for its elegance*⁷⁹. Uwaga o wyjątkowej znajomości języka łacińskiego potwierdzona jest również przez Johna Pearsona, który zauważył, iż Jowett był *an elegant classical scholar, spoke Latin with uncommon correctness and fluency*⁸⁰.

3. Inni angielscy „romaniści” XVIII w.

Wprawdzie nauczanie prawa rzymskiego w XVIII w. stanowiło domenę królewskich profesorów, jednak, jak zostało to już wcześniej wskazane, dydaktyka prawa rzymskiego spoczywała również w rękach zastępców profesorów. Niektórzy z nich w naturalny sposób sami zyskiwali następnie profesurę. Dotyczyło to na przykład J. Bouchiera, R. Vansittarta, czy J. Jowetta.

Ponadto środowisko cywilistów uniwersyteckich składało się z innych osób, które nie były bezpośrednio zaangażowane w działalność katedr. Pośród najważniejszych chronologicznie należy wskazać najpierw Thomasa Wooda⁸¹, oksfordczyka, który w 1704 r. opublikował podręcznik zatytułowany *New institute of the imperial or civil law*. Szesnaście lat później ten sam autor wydał inny

⁷⁷ D. Green, *Patrick Brontë. Father of genius*, Stroud 2008, s. 33.

⁷⁸ J.W. Clark, *op. cit.*, s. 219.

⁷⁹ *The correspondence of King George...*, s. 384.

⁸⁰ J. Pearson, *op. cit.*, s. 80.

⁸¹ A.W.B. Simpson, *Wood, Thomas*, [w:] *Biographical dictionary of the common law*, ed. A.W.B. Simpson, London 1984, s. 548–549.

traktat naukowy pod tytułem *An institute of the laws of England*. Wood uznawany jest z tego względu za prekursora działań podejmowanych pół wieku później przez W. Blackstone'a. Niezależnie od tego trzeba odnotować, iż podręcznik do prawa rzymskiego jego autorstwa cieszył się niesłabnącą przez wiele lat popularnością, gdyż do roku 1730 ukazały się łącznie 4 jego wydania.

Inną ważną, choć politycznie kontrowersyjną postacią był inny oksfordczyk – John Ayliffe⁸². Był członkiem New College, posiadał doktorat prawa oraz należał do Doctors' Commons. Był on znany przede wszystkim jako autor prac poświęconych prawu kościelnemu, jednak w 1732 r. (w roku swojej śmierci) opublikował książkę zatytułowaną *The law of pledges, or pawns, as it was in use among the Romans*. Pośmiertnie, w roku 1734, wydana została inna jego praca *A new pandect of Roman civil law*.

Trzecim znawcą prawa rzymskiego, który związany był z jego nauczaniem, był John Taylor z Cambridge⁸³. Był on adwokatem występującym w sądzie Arches, jak również członkiem Doctors' Commons. Podobnie jak wielu innych cywilistów swojej epoki piastował również urzędy kościelne, w tym kanclerza diecezji Lincoln. Zazwyczaj uważa się go za filologa klasycznego, nie zaś prawnika, jednak analiza pozostawionych przez niego prac dotyczących starożytności wyraźnie zdradza jego jurydyczne zainteresowania. W 1755 r. Taylor wydał książkę zatytułowaną *Elements of civil law*. Zyskała ona – podobnie jak wcześniej praca Wooda – dużą popularność. W roku 1828 ukazało się jej ostatnie, czwarte wydanie. Od 1772 r. książka znana była również w nieco zmienionej wersji zatytułowanej *A summary of the Roman law taken from Dr. Taylor's Elements of the civil law to which is prefixed a dissertation on obligation*.

Inny podręcznik prawa rzymskiego opublikowany został w Oksfordzie w 1766 r. przez członka All Souls College – Thomasa Bevera, należącego od 1758 do Doctors' Commons⁸⁴. Jego książka *Discourse on the study of jurisprudence and the civil law* pomyślana była jako połączenie typowego systematu prawa rzymskiego z elementami teorii prawa⁸⁵. Praca oparta została na wykładach, jakie Bever prowadził od roku 1762 w zastępstwie R. Jennera, na co uzyskał pozwolenia wicekanclerza uniwersytetu oraz samego królewskiego profesora *whose ill state of health has long deprived the public of the fruits of his abilities*⁸⁶. Inną książkę Bever opublikował w 1781 r., poświęcając ją problemowi

⁸² *Alumni oxonienses...*, vol. 1, s. 48; P.G. Stein, *Ayliffe, John*, [w:] *Biographical dictionary...*, s. 25; J.H. Baker, *Monuments of endless labours. English canonists and their works, 1300–1900*, London–Rio Grande 1998, s. 87–88.

⁸³ P.G. Stein, *Taylor, John*, [w:] *Biographical dictionary...*, s. 501–502.

⁸⁴ G.D. Squibb, *op. cit.*, s. 195; A.W.B. Simpson, *Bever, Thomas*, [w:] *Biographical dictionary...*, s. 51–52.

⁸⁵ Materiały, które posłużyły do wydania podręcznika, są obecnie przechowywane w bibliotece All Souls College (MS. 109) oraz w Trinity Hall w Cambridge (MS. 41). Ponadto w All Souls znajdują się w rękopisach dwie inne prace T. Bevera: *The history of the feudal and the canon law* (MS. 110) oraz *Questiones extracted out of Puffendorf's smaller treatise De officio hominis et civis, with the answers set down upon the opposite column* (MS. 111).

⁸⁶ T. Bever, *A Discourse on the study of jurisprudence and the civil law*, Oxford 1766, s. I. Zob. także V. Feola, *Law*, [w:] *The history of Oxford University Press*, vol. 1: *Beginnings to 1780*, ed. I. Gadd, Oxford 2013, s. 466.

prawnych aspektów polityki starożytnego Rzymu (*The history of the legal polity of the Roman state and of the rise, progress and extent of the Roman laws*).

Wskazując na nazwiska angielskich cywilistów zaangażowanych w nauczanie prawa rzymskiego w XVIII w., należy wymienić jeszcze Roberta Edena. Przygotował i wydał w 1744 r. podręcznik prawa rzymskiego w języku łacińskim zatytułowany: *Iurisprudentia philologica, sive elementa iuris civilis, secundum methodum et seriem institutionum Iustiniani, parallelis iuris Anglici locis illustrata*. Wskazuje się, iż w treści podręcznika można dostrzec wiele podobieństw z pracą Heinecciusa *Elementa iuris civilis*⁸⁷. Oprócz wydane-go podręcznika Eden w żaden inny sposób nie był związany z dydaktyką prawa rzymskiego w Oksfordzie.

4. Podsumowanie

Nauczanie prawa rzymskiego w Oksfordzie i w Cambridge w XVIII w. obarczone było wieloma problemami, z jakimi angielskie uczelnie musiały się w tym okresie mierzyć. Mimo spadku poziomu nauczania w ogólności trzeba stwierdzić, iż wykłady prawa rzymskiego zasadniczo były prowadzone przez całe XVIII stulecie.

Ich poziom z pewnością się zmieniał. Dla wielu profesorów wykłady stanowiły przykry obowiązek. Bycie członkiem społeczności akademickiej w omawianym czasie było oceniane raczej przez pryzmat społecznego prestiżu, z rzadka tylko jako naukowe wyzwanie. Dla wielu była to po prostu stabilna, stała forma życia i zarabkowania dostępna dla dobrze wykształconych dżentelmenów. Ważne były również koneksje polityczne i społeczne, które stanowiły następstwo obrania takiej formy życia zawodowego. Profil królewskich profesorów prawa rzymskiego zaczął się zmieniać dopiero w ostatnich dziesięcioleciach XVIII stulecia. Choć S. Hallifax czy J. Jowett nadal liczyli na korzyści płynące z posiadania uniwersyteckich katedr, to jednak coraz wyraźniejsze było ich zaangażowanie w obowiązki dydaktyczne. Katedry powoli przestawały być synekurami.

To wszystko sprawia, iż nie sposób nie zgodzić się z wybitnym angielskim historykiem prawa W.S. Holdsworthem, który przed kilkudziesięciu laty stwierdził: *legal education in eighteenth century [England] is a very melancholy topic*⁸⁸.

Bibliografia

Źródła:

Bever T., *A discourse on the study of jurisprudence and the civil law*, Oxford 1766.

“House of Commons Debates”, 12 II 1805, vol. 3.

A large review of the summary view of the articles exhibited against Bp. of St. David's, 1702.

Laurence F., *Critical remarks on detached passages of the New Testament, particularly The Revelation of St. John*, Oxford 1810.

⁸⁷ H. Coing, *Das Schrifttum der englischen Civilians und die kontinentale Rechtsliteratur in der Zeit zwischen 1550 und 1800*, „Ius Commune” 1975, Nr. 5, s. 31.

⁸⁸ W.S. Holdsworth, *History of English law*, vol. 12, London 1938, s. 77.

Ridlington W., *An important proposition concerning the asymptotick areas of an equilateral hyperbola*, [w:] *Scriptores logarithmici or a collection of several curious tracts on the nature and construction of logarithms*, ed. F. Maseres, vol. 4, London 1801.

Vansittart R., *Certain ancient tract concerning the management of landed property*, London 1767.

Orzecznictwo:

Bouchier v. Taylor (1776) 4 Bro. 708; 2 Eng. Rep. 481.

Opracowania

Alumni oxonienses. The members of the University of Oxford 1500–1714, ed. J. Foster, vol. 1, Oxford 1891.

Alumni oxonienses. The members of the University of Oxford 1715–1886, ed. J. Foster, vol. 2, Oxford 1888.

Alumni oxonienses. The members of the University of Oxford 1715–1886, ed. J. Foster, vol. 3, Oxford 1891.

Alumni oxonienses. The members of the University of Oxford 1715–1886, ed. J. Foster, vol. 4, Oxford 1888.

Amhurst N., *Terrae-filius, or, the secret history of the University of Oxford (1721, 1726)*, ed. W.F. Rivers, Cranbury 2010.

Baker J.H., *Monuments of endless labours. English canonists and their works, 1300–1900*, London–Rio Grande 1998.

Biographia Britannica: or, The lives of the most eminent persons who have flourished in Great Britain and Ireland, vol. 6, No. 1, London 1763.

Brooke J., *Wenman, Hon. Thomas Francis [1745–1796]*, [w:] *The history of parliament. The House of Commons 1754–1790*, vol. 3, eds. L. Namier, J. Brooke, London 1964.

Carlyle E.I., Brown R., *Vansittart, Robert*, [w:] *Oxford dictionary of national biography*, vol. 56, Oxford 2004.

A catalogue of the archiepiscopal manuscripts in the library at Lambeth Palace, London 1812.

Clark J.W., *Jowett, Joseph*, [w:] *Dictionary of national biography*, vol. 30, London 1892.

Coing H., *Das Schrifttum der englischen Civilians und die kontinentale Rechtsliteratur in der Zeit zwischen 1550 und 1800*, „Ius Commune” 1975, Nr. 5.

Courtney W.P., *Hallifax, Samuel*, [w:] *Dictionary of national biography*, vol. 24, London 1890.

Courtney W.P., Mercer M.J., *Wenman, Thomas Francis*, [w:] *Oxford dictionary of national biography*, vol. 58, Oxford 2004.

Courtney W.P., *Oxenden, George*, [w:] *Dictionary of national biography*, vol. 43, London 1895.

Curley T.M., *Samuel Johnson and the age of travel*, Athens 1976.

Earle P., *The making of the English middle class. Business, society and family life in London 1660–1730*, Barkley–Los Angeles 1989.

Feola V., *Law*, [w:] *The history of Oxford University Press*, vol. 1: *Beginnings to 1780*, ed. I. Gadd, Oxford 2013.

Foster J., *The register of admissions to Gray’s Inn, 1521–1889, together with the register of marriages in Gray’s Inn Chapel, 1695–1754*, London 1889.

Godley A.D., *Oxford in the eighteenth century*, Oxford 1908.

Goodwin G., *Laurence, Richard*, [w:] *Dictionary of national biography*, vol. 32, London 1893.

Green D., *Patrick Brontë. Father of genius*, Stroud 2008.

Hanbury H.G., *The vinerian chair and legal education*, Oxford 1958.

Handley S., *Oxenden, George*, [w:] *Oxford dictionary of national biography*, vol. 42, Oxford 2004.

Harvey K., *The little republic. Masculinity & domestic authority in eighteenth-century Britain*, Oxford 2012.

Hayton D.W., *Oxenden, George [1651–1703]*, [w:] *The history of parliament. The House of Commons 1690–1715*, vol. 5, eds. E. Cruickshanks, S. Handley, D. Hayton, Cambridge 2002.

Helmholz R.H., *Roman canon law in reformation England*, Cambridge 1990.

Henry M.A., *The making of elite culture*, [w:] *A companion to eighteenth-century Britain*, ed. H.T. Dickinson, Malden–Oxford–Carlton 2002.

A history of the University of Cambridge, t. 3: *1750–1870*, ed. P. Searby, Cambridge 1997.

- The history of the University of Oxford*, t. 4: *Seventeenth-century Oxford*, ed. N. Tyacke, Oxford 1997.
- The history of the University of Oxford*, t. 5: *The eighteenth century*, eds. L.S. Sutherland, L.G. Mitchell, Oxford 1986.
- Holdsworth W.S., *History of English law*, vol. 12, London 1938.
- Hole R., *Hallifax, Samuel*, [w:] *Oxford dictionary of national biography*, vol. 24, Oxford 2004.
- Holland T.E., *Civil law*, [w:] *Encyclopaedia of the laws of England*, t. 3, London–Edinburgh 1897.
- Hopkins C., *Trinity. 450 years of an Oxford College community*, Oxford 2005.
- Horden P., *All Souls and Mings*, [w:] *All Souls under the ancien régime. Politics, learning, and the arts, c. 1600–1850*, eds. S.J.D. Green, P. Horden, Oxford 2007.
- Jones N.G., *Jowett, Joseph*, [w:] *Oxford dictionary of national biography*, vol. 30, Oxford 2004.
- Kimber E., Johnson R., *The baronetage of England*, vol. 2, London 1771.
- Korporowicz Ł.J., *Prawo rzymskie w orzecznictwie Izby Lordów w latach 1876–2009*, Łódź 2016.
- Lambert E.R., *Laurence, French*, [w:] *Oxford dictionary of national biography*, vol. 35, Oxford 2004.
- Levack B.P., *Bouchier [Bourchier] Thomas*, [w:] *Oxford dictionary of national biography*, vol. 6, Oxford 2004.
- Lord E., *The Hell-Fire clubs. Sex, satanism and secret societies*, New Haven 2008.
- Malden H.E., *Trinity Hall or The College of Scholars of the Holy Trinity of Norwich in the University of Cambridge*, London 1902.
- Martin P., *Samuel Johnson. A biography*, London 2008.
- Masters R., *Memoirs of the life and writings of the late rev. Thomas Baker*, Cambridge 1784.
- M[ilner] I., *Rev. Dr Jowett*, “Christian Observer” 1813, No. 12.
- Monk J.H., *Life of Richard Bentley*, vol. 2, London 1833.
- McMullan Rigg J., *Laurence, French*, [w:] *Dictionary of national biography*, vol. 32, London 1893.
- Nichols J.B., *Illustrations of the literary history of the eighteenth century*, London 1858.
- Pearson J., *The life of William Hey*, London 1822.
- Poetical remains of French Laurence, D.C.L., M.P. and Richard Laurence, D.C.L. with a brief memoir of each author*, Dublin 1872.
- Prest W., *Blackstone as a barrister*, London 2010.
- Prest W., *William Blackstone. Law and letters in the eighteenth century*, Oxford 2008.
- Robertson C.G., *All Souls College*, London 1899.
- Rogers P., *The Samuel Johnson encyclopaedia*, Westport 1996.
- Rose N.A., *Vansittart, Robert Gilbert, Baron Vansittart*, [w:] *Oxford dictionary of national biography*, vol. 56, Oxford 2004.
- Simpson A.W.B., *Bevers, Thomas*, [w:] *Biographical dictionary of the common law*, ed. A.W.B. Simpson, London 1984.
- Simpson A.W.B., *Wood, Thomas*, [w:] *Biographical dictionary of the common law*, ed. A.W.B. Simpson, London 1984.
- Squibb G.D., *Doctors' Commons*, Oxford 1977.
- Stein P.G., *Ayliffe, John*, [w:] *Biographical dictionary of the common law*, ed. A.W.B. Simpson, London 1984.
- Stein P.G., *Taylor, John*, [w:] *Biographical dictionary of the common law*, ed. A.W.B. Simpson, London 1984.
- Taylor R.V., *The biographia leodiensis*, London 1865.
- The correspondence of King George the Third with Lord North. From 1768 to 1783*, ed. W. Bodham Donne, vol. 2, London 1867.
- The gentleman's magazine and historical chronicle for the year MDCCXCVI. Volume LXVI. Part the first*, London 1796.
- Thorn R.G., *Laurence, French [1757–1809]*, [w:] *The history of parliament. The House of Commons 1790–1820*, vol. 4, ed. R. Thorne, London 1986.
- Trevelyan G.M., *Historia Anglii*, t. A. Dębnicki, Warszawa 1965.
- Tyerman Ch., *A history of Harrow School*, Oxford 2000.
- Venn J.A., *Alumni cantabrigienses*, p. 1, vol. 1, Cambridge 1922.
- Venn J., Venn J.A., *Alumni cantabrigienses*, p. 1, vol. 2, Cambridge 1922.
- Venn J., Venn J.A., *Alumni cantabrigienses*, p. 1, vol. 3, Cambridge 1924.

Wall A., Guning H., *Ceremonies observed in the senate-house of the University of Cambridge*, Cambridge 1828.

The works of the Most Reverend Dr. John Tillotson, Late Lord Archbishop of Canterbury, vol. 1, London 1752.

The Yale edition of Horace Walpole's correspondence, ed. W.S. Lewis, vol. 13, New Haven 1948.

Źródła internetowe:

The Inner Temple Admissions Database, www.innertemplearchives.org.uk (3.09.2015).

THE LECTURERS ON ROMAN LAW IN OXFORD AND CAMBRIDGE IN THE 18TH CENTURY

Abstract: The article contains characteristics of the fourteen professors who gained their appointment to the Regius Chair of Civil Law in Oxford and Cambridge in the 18th century. Their academic careers as well as their many out-of-academia duties are described in the article. The analyses of the collected materials allowed the author to assert that the condition of teaching Roman law in the 18th-century England resembled the general crises of the university education in England in the aforementioned epoch. For most of the lecturers the academic posts were more or less sinecures that provided a social prestige and honourable social position. Only the late 18th century brought some changes in the methods of teaching Roman law and in the appointments of the professors. To a fuller extent these changes could not be observed to bring expected effects before the mid-19th century.

Keywords: TEACHING LAW, ROMAN LAW, ENGLAND, OXFORD, CAMBRIDGE